

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНОЇ ПОЛІТИКИ, ЯК ОДНОГО З ІНСТРУМЕНТІВ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ХМЕЛЯРСТВА

Автор виокремлює основні чинники, які негативно впливають на ефективний розвиток галузі хмелярства, а саме: ознаки недобросовісної конкуренції, зловживання вітчизняними пивоварними компаніями майже монополюючим становищем на ринку споживання хмелю в Україні, що фактично дестабілізує роботу національних хмелевиробників, що робить непередбачувану їх позицію на внутрішньому сільськогосподарському ринку; відсутність належної державної експортно-імпоротної політики і підтримки галузі хмелярства, які не забезпечили ствердження галузі як конкурентоспроможного напрямку в аграрному секторі економіки України здатної забезпечити не тільки сировиною пивоварну промисловість держави, а й створити умови для наповнення податками і зборами бюджетів усіх рівнів та неефективна митна політика, в умовах антиконкурентних дій з боку пивоварних компаній (які переважно засновані на закордонному капіталі), що поглиблює дисбаланс імпортованої та вітчизняної хмелепродукції, обмежує доступ останньої на внутрішньому ринку хмелю та створює ризики використання в пивоварній промисловості сировини ненатурального походження.

Ключові слова: експорт, імпорт, державна політика, хмелярство, хмелепродукти.

Постановка проблеми. Одним з вагомих чинників, який впливає на ефективність вирощування хмелю є експортно-імпортна політика держави, яка є дієвим регуляторним інструментом функціонування галузі хмелярства.

За даними Всесвітнього банку, передові країни щороку витрачають до 100 млрд. дол. на розвиток сільського господарства. Хмелярство у всіх розвинених державах, в першу чергу у США, країнах ЄС, Китаї, Австралії тощо, перебуває під захистом багатопланової системи заходів державної підтримки, зокрема за допомогою бар'єрів на імпорт продукції (через митні збори, нетарифні обмеження, податки на імпорт тощо). Зниження рівня захисту внутрішнього ринку хмелепродукції, в умовах членства України в СОТ (щодо зменшення державної підтримки галузі хмелярства) можуть компенсуватися підвищенням ефективності виробництва [1, с. 231-232, 235].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання дослідження інтеграційних процесів у світі при виробництві хмелю і хмелепродуктів та їх вплив на розвиток галузі хмелярства, тенденцій щодо концентрації виробництва аналізувався в роботах таких науковців як О.М. Шатило, Т.Ю. Сітнікова, Т.С. Муляр, А.С. Малиновський, В.М. Дебой, Ратошнюк Т.М. та інших.

Виклад матеріалу дослідження. Україна за обсягами площ насаджень у переліку країн з розвинутою галуззю хмелярства впродовж останніх років втратила свої позиції. Тенденція постійного, за останні 7 років, поступового приросту валового збору шишок змінилась затуханням темпів розвитку галузі. Це перемістило Україну з 7-го на 9-ме місце у загальному переліку країн з найбільшими площами насаджень хмелю та на 13 місце за валовим збором продукції, на 16 місце за валовим збором альфа-кислот. При цьому, за врожайністю хмільників Україна займає одне з останніх місць у світі – 18 місце (табл. 1).

Таблиця 1

Позиції основних країн-виробників хмелю у 2012 р за рівнем досягнутих показників

№ з/п	Місце країни-виробника у порядку спадання показника									
	За площами насаджень, га		За валовим збором хмелю, т		За валовим збором альфа-кислот, т		За рівнем α -кислот у вирощеній продукції, %		За врожайністю, ц/га	
1	Німеччина	17128	Німеччина	34475	Німеччина	3674	Пд. Африка	13,8%	Китай	25,5
2	США	12923	США	27782	США	3490	Австралія	12,8%	Австралія	24,2
3	Чехія	4366	Китай	10188	Китай	693	США	12,6%	Пів. Афри-	21,8
4	Китай	3989	Чехія	4338	Чехія	178	Іспанія	11,4%	США	21,5
5	Польща	1510	Польща	1818	Польща	157	Німеччина	10,7%	Німеччина	20,1
6	Словенія	1160	Словенія	1556	Австралія	140	Аргентина	10,6%	Н.зеландія	19,2
7	Велико-	1054	Великобрит.	1461	Пд. Афри-	138	Румунія	10,2%	Іспанія	19,0
8	Іспанія	541	Австралія	1093	Іспанія	118	Бельгія	9,7%	Австрія	18,1
9	Україна	465	Іспанія	1029	Велико-	118	Н.зеландія	9,5%	Франція	17,1
10	Пів.африка	458	Пів.африка	1003	Словенія	103	турція	9,2%	Бельгія	14,8
11	Австралія	452	Франція	752	Н. Зеландія	66	Польща	8,6%	Аргентина	14,1
12	Франція	439	Н.зеландія	694	Франція	40	Великобрита-	8,1%	Велико-	13,8
13	Н. Зеландія	360	Україна	454	Австрія	35	Болгарія	8,0%	Японія	13,4
14	Турція	348	Австрія	446	Турція	30	Австрія	7,9%	Словенія	13,4
15	Австрія	246	Японія	345	Аргентина	30	Китай	6,8%	Польща	12,0
16	Румунія	245	Турція	322	Україна	28	Словенія	6,6%	Болгарія	10,6
17	Росія	220	Аргентина	281	Бельгія	23	Україна	6,2%	Чехія	9,9
18	Словакія	214	Бельгія	234	Японія	21	Японія	6,2%	Україна	9,7
19	Аргентина	198	Словакія	203	Болгарія	13	Франція	5,3%	Словакія	9,4
20	Японія	168	Росія	160	Румунія	12	Росія	4,7%	Росія	7,2
21	Бельгія	158	Болгарія	160	Словакія	9	Словакія	4,2%	Румунія	4,6
22	Болгарія	158	Румунія	114	Росія	7	Чехія	4,1%	Турція	4,2
23	Інші	171	Інші	182	Інші	16	Інші	6,9%	Інші	12,8
	Всього:	46971	Всього:	89090	Всього:	9139	Всього:	10,3	Всього:	19,0

Джерело: розраховано за даними звітів фірми Joh. Barth & Sohn [2].

Причиною втрати Україною рейтингових позицій щодо площ насаджень хмелю та валового збору продукції в світі свідчить про неефективність державної підтримки, регулювання і управління розвитком галузі хмелярства протягом останніх років, зокрема в частині експортно-імпортних операцій.

У 2012 році понад третину світового виробництва пива припадало на азіський ринок, при цьому європейський та американський ринок займав відповідно 27,9% та 29,3%. Не дивлячись, що український ринок в загальних світових обсягах займає лише 1,5% (2012 р.) відмічено його суттєве зростання майже у тричі (протягом 2000-2012 рр.). Приріст продукції пивоваріння майже у двічі спостерігається у вказаному періоді в країнах африканського континенту та азіських країнах, при цьому європейські та американські ринки залишались відносно стабільними (приріст становив 11,3% та 18,8% відповідно).

Дослідженнями проведеними групою вчених Інституту сільського господарства Полісся НААН під керівництвом Рудика Р.І. [3, с. 103-104] констатовано, що після тривалого дефіциту хмелепродуктів на світовому ринку (1996-2006 рр.), для задоволення зростаючого попиту хмелярі розширили світові площі насаджень хмелю до сучасних запитів пивної індустрії. Однак виправлення ситуації з дефіцитом швидко обернулось значним перевиробництвом (внаслідок чого у 2009-2011 рр. перехідні запаси хмелю становили близько 45% світової річної потреби). Така ситуація змусила хмелярів світу вдатись до швидкого збалансування ринку, що призвело до зменшення обсягів виробництва хмелю. Україна також не стала винятком щодо прояву вказаних негативних наслідків перевиробництва хмелю в світі.

Обсяги експорту-імпорту продукції значною мірою залежать від ситуації, що складається у пивній індустрії й на ринку хмелю. Україна імпортує хмелепродукти з країн Європи, тоді як експорт українського хмелю здійснюється переважно в країни СНД (зокрема протягом 2007-2011 рр. основними споживачами українського хмелю були Росія, Білорусь, Молдова, питома вага яких у структурі експорту в середньому становила близько 70 відсотків).

В той же час, через відсутність довгострокових контрактів вітчизняні виробники не мають стабільних іноземних ринків збуту. Враховуючи той факт, що найбільшими виробниками хмелю в світі є Німеччина, Чехія, Китай та США, вони й відіграють основну роль у формуванні імпортно-експортних операцій. При цьому у світлі євроінтеграційних процесів за відсутності адаптації українських стандартів на хмелесировину, вітчизняні виробники опинились у складних умовах. Внаслідок чого процедура підтвердження відповідності продукції у відповідності до міжнародних стандартів, технічних норм (регламентів) потребує невиправдених додаткових витрат з боку вітчизняних виробників, що знижує їх конкурентоспроможність.

На думку вказаних дослідників однією з причин зниження попиту на вітчизняний хміль є також безконтрольне запровадження пивоварними компаніями у виробництво пива ізомеризованих препаратів, основою яких є речовини неприродного характеру. Держсанепідемслужба України вказує на відсутність наукових досліджень стосовно рівня небезпеки для здоров'я людей цих хімічних речовин [3, с. 106-107].

Проаналізувавши експортно-імпортні операції на ринку хмелепродукції за даними офіційної статистичної звітності Державної митної служби України встановлено, що протягом 2004-2012 років основними імпортерами хмелю і хмелепродуктів в Україні були Німеччина, Словенія, США, Чеська Республіка доля яких у загальних обсягах імпорту складає понад 98 відсотків.

Найбільшу питому вагу в структурі імпорту хмелю та хмелепродуктів у 2004-2012 роках займають Німеччина та США, якими у вказаному періоді імпортовано продукції відповідно на суму 35287 та 7872 тис. дол. США, або 65,9 відс. та 14,7 відс. загального обсягу. Необхідно відмітити, що США втратили свої позиції у вказаному періоді (обсяги імпорту хмелепродукції зменшились з 307 т (52 відс.) у 2005 році до 80 т (19,7 відс.) у 2012 році).

У 2004-2012 роках Україною хміль та хмелепродукти експортувались як в країни СНГ так і Європейського союзу. Майже чверть в структурі експорту хмелю та хмелепродуктів в Україні у вказаному періоді займає Німеччина. В той же час до таких країн колишнього СНГ, як Росія, Білорусь, Молдова у вказаному періоді було експортовано 487 т хмелю та хмелепродуктів на суму 2104 тис. дол. США, що складає відповідно 52,3 відс. та 44,5 відс. до загального обсягу і вартості експортованої продукції [4, 5].

Протягом майже 10 років ціна імпортованого хмелю і хмелепродуктів перевищувала ціну експортованого, окрім 2007 року, де вартість експорту однієї тони хмелю і хмелепродуктів перевищувала імпорт у 1,4 рази (або на 3,1 тис. дол. США). Динаміка цін та торговельного сальдо хмелю та хмелю продуктів у 2004-2012 рр. в Україні наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка експортно-імпортних цін хмелю і хмелепродуктів та експортно-імпортного торговельного сальдо на ринку хмелю у 2004-2012 рр.

З наведених даних на вказаному рисунку у 2005-2008 рр. ціна на імпорт мала переваги в межах 12-26 відс., а починаючи з 2009 ця різниця значно збільшилась. Зокрема у 2012 році середня ціна реалізації хмелю і хмелепродуктів, яка закуповувалась, становила 12,1 тис. дол. США за тону, тоді як реалізаційна ціна експорту – 2,8 тис. дол. США за тону, або у 4,3 рази (чи на 9,3 тис. дол. США) дешевше. Зазначене негативно вплинуло на сальдо експортно-імпортних торговельних операцій на ринку хмелю.

Так, з проведеного аналізу випливає, що протягом останніх майже 10 років сальдо експортно-імпортних торговельних операцій має постійне від'ємне значення, що створює ризики для стримування розвитку галузі, наявності таких тенденцій є каталізатором негативних і кризових явищ у роботі галузі. Всього протягом 2004-2012 рр. загальне від'ємне значення сальдо експортно-імпортних операцій на ринку хмелю сягнуло понад 48 млн. дол. США.

Отже, світові інтеграційні процеси при виробництві хмелю та хмелепродуктів в основному пов'язані з вимогами пивної індустрії. Насиченість ринків хмелю і хмелепродуктів, великі можливості вибору, а також вступ України до СОТ та відкриття кордонів підкреслює актуальність експортно-імпортних операцій, державної митної політики на функціонування галузі хмелярства.

Відсутність належної державної експортно-імпортної політики і підтримки галузі хмелярства не забезпечили ствердження галузі, як конкурентоспроможного напрямку в аграрному секторі економіки України здатної забезпечити не тільки сировиною пивоварну промисловість держави, а й створити умови для наповнення податками і зборами бюджетів усіх рівнів.

Список використаних джерел

1. Сітнікова Т. Ю. Підвищення конкурентоспроможності галузі хмелярства в умовах набуття Україною членства в СОТ / Т. Ю. Сітнікова // Вісник Житомирського національного агро-екологічного університету, 2009. – № 2. – С. 229-237.
2. The Barth Report 1999/2000, 2001/2002, 2002/2003, 2004/2005, 2005/2006, 2006/2007, 2007/2008, 2008/2009, 2009/2010, 2010/2011, 2011/2012, 2012/2013 [Електронний ресурс] //

- Joh. Barth & Sohn. – Nuremberg, 2000-2013 роки. – Режим доступу: www.barthhaasgroup.com.
3. Рудик Р. І. Експортно-імпорتنі операції на ринку хмелепродукції / Р. І. Рудик, Т. Ю. Приймачук, Т. М. Рагошнюк // Економіка АПК, 2012. – № 8. – С. 103-108.
 4. Державна митна служба України звіти – «Зовнішня торгівля України із зазначенням основних країн – контрагентів» за 2004-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/showstat>.
 5. Державна митна служба України звіти – «Сумарний обсяг імпорту та експорту по країнах у розрізі товарних позицій за кодами УКТЗЕД (тисяч доларів США)» за 2004-2012 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.customs.gov.ua/dmsu/control/cstat/fl1a/showstat>.

***Summary.** The author defines the main negative factors influencing the development of hop growing such as unfair competition, abuse by the domestic brewing companies of almost monopoly position in the market of the hop consumption in Ukraine which actually destabilizes the activity of the domestic hop producers, creates unpredictable situation in the internal agricultural market; the absence of the appropriate state export and import policy and support of the hop growing industry have not provided its promotion as a competitive direction in the agrarian sector of the economy of Ukraine which could be capable of providing not only the brewing industry of the state with the raw products, but also could create conditions for the budget increase of all levels; and inefficient customs policy, under the conditions of anticompetitive activity on the part of the brewing companies (which are mainly based on the foreign capital), increases the disbalance of the imported and domestic hop products, limits the access of the latter in the domestic hop market and creates the risks of the artificial raw hop products in the brewing industry.*

***Key words:** export, import, state policy, hop growing, hop products.*

УДК 369.011.4

Сус Л.М., аспірант

Подільського державного аграрно-технічного університету

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ НАЙБІЛЬШИХ АГЛОМЕРАЦІЙ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств основних агломерацій України. Проаналізовано найбільші агломерації: Київську, Харківську, Одеську, Львівську, Донецько-Макіївську та Дніпропетровсько-Дніпродзержинську. Підвищення конкурентного потенціалу можливе в межах збільшення промислового виробництва, розвитку підприємницької ініціативи, встановлення конкурентних ринкових відносин.

***Ключові слова:** агломерація, промислова агломерація, промислове підприємство, конкурентний потенціал*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Агломераційні форми розселення є головними центрами економічних, політичних та соціальних відносин, осередками культурного життя населення, осередками інформації, розвитку ринкових механізмів господарювання, активізації функціонування підприємства і бізнесу, науки, інновації, людських ресурсів. Агломераційний спосіб життя запроваджує своєрідний агломераційний ефект, що в свою чергу посилює комерційну ефективність господарювання, підвищує конкурентно-спроможність виробництва, запроваджує наукове обґрунтування використання технологій, підвищує рівень інноваційності виробництва. Розвиток